

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE
ZLÍNĚ**

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií

**Dlouhodobá nezaměstnanost- sociálně
lidské vztahy**

**Vedoucí bakalářské práce:
Doc. PhDr. Aleš Sekot, CSc.**

**Vypracoval:
Petr Hladký**

Brno 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Dlouhodobá nezaměstnanost-sociálně lidské vztahy“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Znojmo 30.4.2007

.....
Petr Hladký

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Aleši Sekotovi, CSc. za přínosnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také chci poděkovat svým rodičům za trpělivost a podporu, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce.

Petr Hladký

OBSAH

Úvod	2
1. Nezaměstnanost	3
1.1. Rizikové skupiny nezaměstnaných	3
1.2. Rozdělení nezaměstnanosti	6
1.3. Některé příčiny dlouhodobé nezaměstnanosti	9
2. Dopady nezaměstnanosti	13
2.1. Sociální dopady	13
2.2. Zdravotní dopady	15
2.3. Ekonomické dopady	16
2.4. Vznik sociálně patologických jevů	17
3. Texty k nezaměstnanosti	20
3.1. Marienthal	20
3.2. K sociologii nezaměstnanosti	31
4. Romská menšina	35
4.1. Sociální vyloučení Romů	35
4.2. Romové na trhu práce	37
4.3. Vzdělanost, resp. nevzdělanost	38
Závěr	39
Resumé	41
Anotace	42
Seznam použité literatury	43
Seznam příloh	44

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si vybral převážně ze dvou důvodů. První důvod je ryze osobní, protože se v dnešní době stává určitou normou skutečnost, že člověk nepracuje na jednom pracovišti celý život a právě že vystřídá za svého pracovního života několik zaměstnání. A to se bude s největší pravděpodobností týkat i mé osoby. Proto jsem se chtěl na danou problematiku podívat blíže, abych v takové situaci, kdy ztratím práci a vstoupím na trh práce, neztratil určitý nadhled a orientaci nad daným stavem. Druhým důvodem bylo, že nezaměstnanost je závažným společenským problémem, který je přímo úměrný délce jejího trvání. Tzn. že dlouhodobá nezaměstnanost je stav, který by se společnost měla snažit omezovat, protože se může jednat až o stav sociálně patologický. Nezaměstnanost nepostihuje jen jedince, kteří ztratili práci a ocitli se na trhu práce, ale působí i na ostatní členy rodiny.

Nezaměstnanost nemá jen finanční a ekonomické dopady na nezaměstnané. Nezaměstnanost doprovází i rostoucí sociální napětí, růst kriminality, vznik sociálně patologických jevů (kouření, alkohol, drogy, krize hodnot, kriminalita, sebevraždy, apod.). Lidé, kteří ztratili práci, se začínají podhodnocovat a snižuje se jim sebevědomí a sebeúcta. To vše má vliv na rodinné vztahy a vůbec vztah s jejich okolím. Nezaměstnanost má dopad na ztrátu sociálních kontaktů, člověk se dostává do určité sociální izolace a ztrácí svůj sociální status. Můžeme říci, že nezaměstnanost může mít vliv na zhoršení zdravotního stavu působením např. stresu. Tímto bych se chtěl v této práci zabývat.

Chtěl bych se také věnovat i romskému etniku na trhu práce. Je nepochybné, že romské etnikum můžeme zařadit mezi vůbec nejohroženější rizikovou skupinu na trhu práce. Podle mého názoru je znevýhodňuje nízká úroveň vzdělání a také diskriminace ze strany zaměstnavatelů pro rasové předsudky. Tímto se dostávají na okraj společnosti a jsou přímo nuceni pohybovat se v šedé ekonomice.

1. Nezaměstnanost¹

V životě člověka zaujímá práce nezastupitelné postavení. Člověku přináší materiální prospěch, dává mu pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Uspokojuje jeho potřeby ctižádosti, sebeuplatnění a sebeúcty. Práce neslouží pouze k vykonávání služeb nebo k výrobě statků, ale vytváří sociální pole strukturovaných kontaktů, což umožňuje vést rozhovory, potkávat jiné lidi a uzavírat přátelství.

Náhlá, neočekávaná ztráta práce je velkým zásahem do života lidí, dokonce můžeme říci i traumatizujícím existenciálním zážitkem. A to přesto, že žijeme v demokratickém sociálním státě, který umožňuje relativně slušný život bez dočasné odměny (mzdy) za práci. Většina lidí nebere práci jen jako nutný životní úděl, s nímž je nutné se smířit, ale pracuje s jistou samozřejmostí, která přináší radost a uspokojení. Skutečnou hodnotu práce člověk obvykle pozná, až když ji ztratí. Při dlouhodobé ztrátě placeného zaměstnání mizí odměna jako hlavní zdroj uspokojování životních potřeb, může vzniknout osobní i rodinná ekonomická nejistota, ničí se obvyklé časové rozvržení pracovního dne, ztrácí se možnost získávání a udržování pracovních návyků a dovedností. Dlouhodobou nezaměstnaností se vytrácí smysl života, omezují se sociální kontakty s přáteli a spolupracovníky. Také se vytrácejí aktivity, které byly pravidelnou součástí denního pracovního rytmu člověka. Jestliže je člověk dlouhodobě bez práce, může se ho zmocnit nejistota a strach z budoucnosti, pochybnosti o vlastních schopnostech. Proto je dlouhodobá nezaměstnanost stresující životní událostí.

1.1. Rizikové skupiny nezaměstnaných²

Existuje řada charakteristik (věk, zdravotní stav, vzdělání, pohlaví, příslušnost k etnické skupině), které podmiňují uplatnění člověka na trhu práce. To vede k vyčlenění skupiny lidí s větším rizikem ztráty práce a předurčuje je pro dlouhodobou

---

¹ BUCHTOVÁ, B. a kolektiv. Nezaměstnanost jako psychologický, ekonomický a sociální problém. s. 75-76

² BUCHTOVÁ, B. a kolektiv. Nezaměstnanost jako psychologický, ekonomický a sociální problém. s. 109-114

nezaměstnanost. A tyto skupiny jsou vystaveny riziku opakované nezaměstnanosti. Zkušenost téměř ze všech průmyslově vyspělých zemí ukazuje, že nezaměstnanost více ohrožuje určité skupiny populace. U nás k nim patří mladí lidé, ženy s malými dětmi, zdravotně postižení občané, starší lidé, lidé s nízkým vzděláním, romské etnikum a přicházející imigranti.

Mladší věkové skupiny do 30 let

V konkurenci s ostatními uchazeči, kteří se ucházejí o zaměstnání, jsou absolventi středních a vysokých škol značně znevýhodněni. Chybí jim praktické zkušenosti a základní pracovní návyky, jenže také postrádají pracovní kontakty, které jim mohou usnadnit lepší orientaci na trhu práce. Pokud si tyto mladí lidé ve správném čase neosvojí potřebné pracovní návyky, pak je tu riziko, že nebudou schopni pracovat ani v dospělosti. Prodlužování adolescence nezaměstnaností má negativní důsledky pro jedince i pro společnost, protože prodloužená adolescence ohrožuje rozvoj osobní identity, identity mužství a ženství, dosažení nezávislosti na rodičích, akceptaci rodinných hodnot a hodnot společnosti. U mladých lidí, kteří dokončili vzdělání v méně žádaných oborech na trhu práce, se klidně může stát, že zatrpknou na svět a hlavně že ztratí svoje sebevědomí, protože jim není nabídnuta žádná pracovní příležitost, při které by mohli uplatnit svou kvalifikaci a své schopnosti.

Starší lidé

Tato skupina lidí patří k těm, kteří prožívají ztrátu zaměstnání velmi těžce. Mohou zažívat pocity bezradnosti spojené se strachem, nejistotou a s postupnou ztrátou sebedůvěry. Může se projevit i rezignace na společenskou aktivitu. Získat ve starším věku v pozdním stadiu kariéry nové zaměstnání je již docela problematické. To může souviset s tím, že řada zaměstnavatelů stále sdílí názor, že starší člověk není již tak výkonný jako člověk mladší.

Čím je člověk starší, tím jsou často pevnější jeho návykové stereotypy. A tím pádem se samozřejmě i hůře přizpůsobuje novým životním situacím, jakým je např. ztráta zaměstnání. Taková ztráta zaměstnání je provázena snížením příjmu a životní úrovně, úbytkem kontaktů, ztrátou kvalifikace, poklesem sebedůvěry i zhoršením

zdravotního stavu. V tomto momentě je skutečně důležité, aby člověk neztratil orientaci do budoucnosti a víru v budoucnost. Protože pokud taková orientace chybí, může se stát to, že setkání se ztrátou zaměstnání, která je bezpochyby stresovou situací, povede k celkové životní rezignaci. Prevencí této životní rezignace a neschopnosti se vyrovnat se ztrátou zaměstnání na sklonku kariéry by mohlo být, jestliže člověk propojí ve svém životním stylu zaměstnání a volno, např. společenské styky, pomoc druhým lidem, učení, duševní činnost, aktivní relaxace apod. Toto propojení pak navíc pomůže i k lepší adaptaci v důchodě.

Ženy

Jejich postavení na trhu práce je poměrně nepříznivé. A to proto, že zaměstnavatelé upřednostňují mužskou pracovní sílu, která není často zatížena starostmi o děti jako ženy. Matky s malými dětmi mají pracovní absence, které narušují k nelibosti zaměstnavatelů pracovní procesy. Což vede zaměstnavatele k jejich negativnímu hodnocení a snižuje ochotu je zaměstnávat. Je obtížné skloubit pracovní a mateřské povinnosti. Pro ženy s malými dětmi by bylo snazší, pokud by měly možnost volby pružné pracovní doby, nebo zkrácené pracovní doby.

Zdravotně postižení lidé

„Vzhledem ke stále většímu důrazu na produktivitu práce a výkon mají tito lidé v současné společnosti čím dále menší šanci se uplatnit na trhu práce. Doba jejich evidence na úřadech práce převyšuje několikanásobně dobu evidence zdravých jedinců.“³ Díky tomu se dostávají do bezvýchodných životních situací. Sociální integrace skupiny zdravotně postižených lidí by mohla být řešením.

Lidé bez kvalifikace

Ve struktuře dlouhodobě nezaměstnaných tvoří velkou skupinu nekvalifikovaní pracovníci (viz. Příloha č. 2 a 3). Jde o lidi mladé obtížně vzdělavatelné, s malým zájmem o zaměstnání, i o lidi s nežádoucím deviantním chováním (alkoholici,

---

³ BUCHTOVÁ, B. a kolektiv. Nezaměstnanost jako psychologický, ekonomický a sociální problém. s.113

recidivisté, sociálně nepřizpůsobiví atd.). Tito lidé se specifickými charakteristikami individuálního a rodinného života se vydělují ze společnosti a vytvářejí tzv. „novou třídu deklasovaných“ („new-underclass“). Tato třída pak žije v trvalé závislosti na státu, na jeho sociálním zabezpečení.

Pro zaměstnavatele je a v budoucnu bude ještě více určující úroveň kvalifikace a profesionálních dovedností případného zaměstnance. Protože levnější stroje dokáží nahradit pracovníky s nízkou kvalifikací.

Romské etnikum

Zvyšuje se důraz ze strany zaměstnavatelů na výši kvalifikace a rozsah a kvalitu sociálních dovedností pracovní síly. A protože většina Romů absolvuje pouze základní vzdělání a nezískává další kvalifikaci, bude romské etnikum stále obtížněji získávat zaměstnání. Romové žijí pod tlakem vlastních kulturních vzorců chování a hodnot a zároveň pod tlakem majoritní společnosti, která je nedokázala zatím plně integrovat. Výsledkem pak je, že jejich šance na získání zaměstnání na trhu práce je malá. Zvyšuje se koncentrace romských obyvatel v určitých oblastech, což vytváří lokality s vyhocenými sociálními problémy, s vysokou kriminalitou a se závislostí na prostředcích poskytovaných státní sociální sítí.

1.2. Rozdělení nezaměstnanosti⁴

Nezaměstnanost můžeme rozdělit na nezaměstnanost frikční, strukturální (a technologická), cyklickou a sezónní nezaměstnanost, skrytou, krátkodobou a dlouhodobou atd.

Frikční nezaměstnanost⁵

Patří sem lidé, kteří opustili původní pracovní místo a na hledání nového pracovního místa potřebují nějakou dobu. Např. své místo dobrovolně opustili a hledají

---

⁴ MAREŠ, Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. s. 15-26

⁵ BROŽOVÁ, Dagmar. Společenské souvislosti trhu práce. s. 82-83

místo lépe placené, nebo ztratili práci v důsledku zavádění nových technologií či organizačních změn v podnicích. Nebo hledají práci v novém bydlišti, také mohou vstupovat poprvé na trhy práce po dokončení školy a hledat si místo, které by jim nejvíce vyhovovalo. Po určitou dobu jsou nezaměstnaní, protože prověřují informace, získávají je a zvažují různé nabídky. Tito lidé obvykle nechtějí přijmout první nabídku, chtějí si vybrat a čekají na lepší příležitost. Protože pokud jsou tedy některá pracovní místa z pohledu uchazeče lepší než jiná, vyplatí se pracovníkovi pokračovat v hledání.

Je také třeba ještě zvážit, že informace o uchazečích o práci a volných pracovních místech se šíří mezi firmami a pracovníky nedokonale a nedostatečně rychle. Snaha pracovníků hledat si lepší pracovní místo také závisí na podporách v nezaměstnanosti. Čím je podpora vyšší a doba jejího vyplácení je delší, tím raději a déle bude pracovník pokračovat v hledání pracovního místa, tím raději své místo opustí a bude hledat lepší pracovní místo. Existuje i další druh lidí, kteří byli propuštěni z práce. To jsou pracovníci, kteří u firmy pracovali dlouho a vědí, jak funguje. Tito lidé mohou hledáním jen těžko nalézt lepší práci. Takže pobírají podporu v nezaměstnanosti, vyčkávají na zpětné zavolání, aby se mohli vrátit zpět do práce.

Frikční nezaměstnanost se považuje za nezaměstnanost dobrovolnou.

Strukturální nezaměstnanost

Řada pracovníků ztrácí své zaměstnání i díky rozpadu podniků a institucí, které jsou neefektivní, také díky eliminaci celých starých odvětví a díky likvidaci umělé přezaměstnanosti. Tito lidé stávající se takto nezaměstnanými se vyznačují určitým věkem, dovednostmi, zkušenostmi, kvalifikací, jsou rozdílného pohlaví apod. Struktura ekonomiky se mění odvětvově i územně, a proto nemusí kvalifikační charakteristiky propouštěných osob odpovídat požadavkům nových pracovních míst. Požadují se nové profese, kvalifikace, dovednosti. Mění se struktura poptávky po práci a té se struktura její nabídky někdy jen obtížně přizpůsobuje. Potom hovoříme o nezaměstnanosti strukturální, což je výsledek nerovnováhy mezi pracovní silou pohotovou pro práci a požadavky zaměstnavatelů po určitém typu práce. Projevuje se to v přetrvávající disproporcii mezi kvalifikační strukturou nabídky práce a kvalifikační strukturou

poptávky po ní na pracovním trhu. Hlavně pak vyšší nezaměstnaností osob s určitou kvalifikací, kterou trh není schopen absorbovat, a naopak vyšší poptávkou po kvalifikaci, která není na trhu práce v dostatečném rozsahu nabízena.

Určitá část strukturální nezaměstnanosti je dána pohybem pracovních míst mezi odvětvími, kterým je nucena se struktura pracovní síly přizpůsobovat. Jestliže jsou rušena pracovní místa v nějakém odvětví, pak přechází část pracovní síly do nových a dynamičtěji se rozvíjejících odvětví. Přesun práce z odvětví do odvětví může být dán poklesem poptávky po určité struktuře zboží a tím i po množství osob, kteří toto zboží vyrábějí. Ovšem jsou tu i osoby, které ztrácí zaměstnání v důsledku rušení pracovních míst a nahrazení živé práce technikou (můžeme označit nezaměstnaností technologickou). To je dáno poklesem poptávky po pracovnících v důsledku technologického a technického vývoje.

Do strukturální nezaměstnanosti mohou (i dlouhodobě) upadnout i vysoce kvalifikovaní pracovníci. Je to z toho důvodu, že v důsledku změn výroby ztrácí jejich kvalifikace na trhu práce smysl a není již potřebná. Jsou to osoby s bohatými zkušenostmi a znalostmi ve svém oboru a s dlouhou pracovní kariérou ve svém oboru, o které již nikdo nestojí. Jejich tvrdě získaná dovednost prostě ztratila svou hodnotu vinou nějakého vynálezu, který jinak společnosti přinesl výhody.

Cyklická a sezónní nezaměstnanost⁶

Cyklická nezaměstnanost souvisí s krátkodobými výkyvy hospodářské aktivity, s hospodářským cyklem. Jestliže prochází ekonomika fází celkového hospodářského poklesu, pak klesá vyrobený produkt ve všech odvětvích a nezaměstnanost postihuje téměř všechna odvětví. Proto pracovníci propuštění v jednom odvětví nemohou najít pracovní místo jinde, poptávka po práci totiž klesá všude. V období hospodářského poklesu se v ekonomice snižuje celkový počet pracovních míst. Jedná se o nezaměstnanost nedobrovolnou.

---

⁶ BROŽOVÁ, Dagmar. Společenské souvislosti trhu práce. s. 84-85

Cyklická nezaměstnanost je nezaměstnanost způsobená nedostatečnou poptávkou po zboží. „Jestliže je cyklická nezaměstnanost pravidelná a spojená s přírodním cyklem, hovoří se o ní jako o sezónní nezaměstnanosti.“ Např. se jedná o zimní nezaměstnanost ve stavebnictví, služby spojené s turistikou, v oblasti zemědělství apod.⁷

Skrytá nezaměstnanost

Někdy se hovoří i o skryté pracovní síle, tedy o nezaměstnaných, kteří nejsou jako nezaměstnaní registrováni, i když zaměstnání nemají a při dostatečné nabídce by je přijali. Skrytá nezaměstnanost je prostě formou nezaměstnanosti, kdy se nezaměstnaná osoba jako nezaměstnaná neregistruje a ani si nehledá práci. Část této nezaměstnanosti tvoří vdané ženy a mladiství, jde o osoby, které na hledání práce rezignovaly, nebo si práci vyhledávají pomocí neformálních sítí či přímo u zaměstnavatelů bez registrace na pracovním úřadě.

Dlouhodobá nezaměstnanost

Dlouhodobá nezaměstnanost může být definována jako nezaměstnanost trvající déle než 1 rok. Dlouhodobá nezaměstnanost má oproti krátkodobé větší zátěž na státní rozpočet, je to dáno vyššími požadavky na podpory a tím, že znovuzařazení dlouhodobě nezaměstnaných vyžaduje vyšší náklady než zprostředkování práce osobám nezaměstnaným krátce. V posledních letech roste podíl osob dlouhodobě nezaměstnaných(viz. Příloha č. 1). Dlouhodobá nezaměstnanost je pro člověka těžká životní událost.

1.3. Některé příčiny dlouhodobé nezaměstnanosti

Minimální mzda⁸

Minimální mzda představuje hranici, pod kterou nesmí vyplácená mzda klesnout. Pokud se rovnovážné mzdy na některých pracovních trzích ocitnou pod touto státem

---

⁷ MAREŠ,Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. s. 21

⁸ BROŽOVÁ,Dagmar. Společenské souvislosti trhu práce. s. 26-27

nastavenou hranicí, dojde na těchto trzích k nezaměstnanosti. Na těchto trzích na úrovni minimální mzdy bude nabízené množství práce (ochota pracovníků pracovat při dané mzdové sazbě) převyšovat poptávané (ochota firem zaměstnávat pracovníky). Protože množství pracovních míst bude nižší, vytvoří se přebytek nabízené práce a někteří pracovníci, kteří by chtěli pracovat, nenajdou pracovní místo. V tomto případě půjde o ty pracovníky, jejichž hodnota práce (mezního produktu) je pod zákonem stanoveným minimem. Pracovník by byl ochoten přijmout práci a vydělat si částku, kterou mu jeho schopnosti a situace na trhu umožňují získat, a zaměstnavatel by byl ochoten ho zaměstnat. Jenže právě díky minimální mzdě stát brání, aby si vydělali vlastním úsilím a udělá z nich nezaměstnané. Nahradí nízkou mzdu podporou.

Je zřejmé, že většina pracovníků má mzdu na vyšší úrovni, než je ta minimální. Tento problém se týká hlavně nejméně kvalifikovaných pracovníků, kteří nemají žádné alternativní příležitosti a změna kvalifikace je pro ně obtížná. Pro jejich potencionální zaměstnavatele může být minimální mzda příliš vysoká. A pokud by zaměstnavatelé museli zvýšit mzdy na úroveň minimální mzdy, propustí pracovníky, které se jim už nevyplatí zaměstnávat. Takže cílem zákonů o minimální mzdě je zvýšit příjem mezních pracujících, jenže ve skutečnosti učiní tyto pracující za danou mzdu nezaměstnatelnými.

Zde je názor jednoho podnikatele na minimální mzdu: „ Pokud bych musel platit zaměstnanci víc, než je pro firmu přínosem, tak jej nezaměstnám a nahradím jej stroji.“⁹

Kvalifikace¹⁰

Jednou z mnoha příčin dlouhodobé nezaměstnanosti je nedostatečná kvalifikace pracovníků. Z pohledu trhu práce jsou firmy ochotné zaměstnat a dobře zaplatit vzdělané pracovníky, protože přinášejí vyšší mezní produkt. Ze zpráv významných mezinárodních institucí si můžeme všimnout, že úspěšně rostoucí ekonomiky jsou založené na znalostech. Výjimečnou roli získávají znalosti, vědomosti a informace. Investice pracovníka do svého vzdělání a kvalifikace se ukazuje jako výhodná.

Vzdělání můžeme brát jako určitou prevenci před nezaměstnaností, hlavně před dlouhodobou nezaměstnaností. Vzdělaní lidé jsou schopni vyšší adaptability

---

⁹ www.penize.cz. Kdo snižuje nezaměstnanost?.

¹⁰ BROŽOVÁ, Dagmar. Společenské souvislosti trhu práce. s. 34-44

na měnící se požadavky trhu práce. Jsou schopnější vyhovět náročným požadavkům nových progresivních oborů, které spojují poptávku po práci se znalostmi a dovednostmi v nových oborech. S pokrokem a technologiemi souvisí i vykonávání složité pracovní činnosti, s ní souvisí ochota přijímat nové poznatky a schopnost je i zvládnout. Ale vzdělání nesouvisí jen s pracovní činností, nýbrž ji i přesahuje. Vzdělání rozvíjí schopnosti a talent, kultivuje morální a duchovní hodnoty.

Mobilita pracovní síly¹¹

Kdo byl dlouhodobě nezaměstnaný, dobře zná pocit beznaděje, která na člověka sedá s každým dalším odmítnutím jeho služeb. Jenže když v regionu není dostatek pracovních příležitostí, nepomůže ani červený vysokoškolský diplom vynikajícího studenta, ani perfektní znalost cizích řečí. Řešením je odchod do té části republiky, kde postrádají lidi s danou kvalifikací a dovednostmi. Jako všechno i mobilita za prací má své výhody a nevýhody. Při rozhodování, zda opustit místo, na které je člověk léta zvyklý, je třeba si položit několik otázek. Zabezpečím díky nové práci existenci svou či své rodiny, nebo mi navíc poskytne možnost profesního růstu, a tudíž i větší osobní spokojenost? Bude rodina zvládat mou každotýdenní nepřítomnost, nebo bychom se měli raději přestěhovat všichni? Je motivem pro stěhování pouze nalezení práce, nebo tím chceme v rodině řešit i naše současné konflikty, kterým by změna životního stylu mohla prospět?

Člověk by měl zvážit, zda v místě, kde chce pracovat, pro něj budou přijatelné životní podmínky. Zamyslet by se měl obyvatel velkého města, který se rozhoduje k odchodu do maloměsta, člověk z nížiny, který dostane nabídku práce v horách, na samotě. Asi častěji nastává situace, kdy se lidé stěhují z klidného místa do velkoměsta, kde vládne anonymita a navazování blízkých vztahů bývá obtížnější. Rozhodnutí o takové zásadní změně by se však v žádném případě nemělo dělat bez vzájemné shody všech členů rodiny.

Lidé v tuzemsku si na stěhování za prací teprve zvykají. Hlavní překážkou pohybu pracovníků však stále zůstává nepružný trh s byty. Jako další problém lidé

---

¹¹ jobdnes2.idnes.cz.

vnímají delší odloučení od svých blízkých. Podle odborníků však spíše záleží na kvalitě rodinných vztahů a vnitřním souhlasu se změnou. V jednom výzkumu hledali vědci příčiny rozpadu rodin. Velmi dobře z něho paradoxně vyšly rodiny námořníků - tedy ty, které byly nuceny přizpůsobovat se dlouhodobému odtržení od sebe. Pokud vztahy v rodině jsou stabilní, nemůže je rozbořit ani odloučení.

2. Dopady nezaměstnanosti¹²

Práce a zaměstnání má pro život v naší kultuře nepochybný význam. Nezaměstnanost má vliv na společenský život a samotný život nezaměstnaných jedinců. Klesá životní úroveň, to je spojené s poklesem příjmů, nezaměstnanost má dopad na společenské vztahy, hodnoty a zasahuje i celou rodinu. Nezaměstnaný má sice daleko více času, než ho má člověk zaměstnaný, ale na druhou stranu nemá dostatek peněz, aby ten volný čas dokázal úplně strávit podle svých představ. Právě dlouhodobá nezaměstnanost představuje největší problém pro samotného jedince i pro společnost. Uvrhuje nezaměstnaného do nepříznivých životních podmínek, negativně působí na rodinu, ničí jeho sociální status a s ním spojené sebevědomí a také ho vylučuje z možnosti podílet se na společenském životě.

Dlouhodobá nezaměstnanost u jedinců ničí pracovní etiku a to demotivuje člověka hledat na trhu práce místo, což ho vyloučí z trhu práce. Je ohrožen jeho lidský kapitál, protože nemůže udržovat a získávat dovednosti a svou kvalifikaci. Ze strany zaměstnavatelů je často chápána dlouhodobá nezaměstnanost jako určitý defekt a vede k předsudkům- nezaměstnaný má nedostatečnou kvalifikaci, je nespolehlivý, nedostatečné pracovní návyky, je asi líný apod. Svět je organizován na principu placené práce, z které se odvozuje jeho postavení a význam.

2.1. Sociální dopady

Nezaměstnanost je spojena se sociální deprivací, kdy jsou nezaměstnaní vyloučeni ze sociálních vztahů. Ale i s deprivací relativní, která je chápána jako psychické strádání, jež nezaměstnanost provází. Vzdělání populace roste, tím se zvyšují i její aspirace na úspěch, konzum služeb a zboží. A právě rozpor mezi aspiracemi a možnostmi vyvolává a je provázen relativní deprivací.

---

¹² MAREŠ, Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. s. 74-92

Za jeden z nejvýraznějších psychologických důsledků nezaměstnanosti se považuje rozbití časové struktury dne a změna ve vnímání času. V životě nezaměstnaných nemá čas takovou důležitost. Nezaměstnanému ubíhá čas pomaleji než v zaměstnání. Dny se vlečou, nemají žádnou strukturu, zmenšují se rozdíly mezi všedními dny a víkendy. Čas již nemá důležitou roli a je zaplňován pocitem nudy. Nezaměstnaný ztrácí smysl pro čas. A nestrukturovaný čas začíná mít převahu nad časem strukturovaným. Časová struktura dne je obvykle určena rytmem zaměstnání a pracovní dobou, právě odstranění struktury je pocíťováno jako psychické břemeno. Být bez zaměstnání neznamená mít i více volného času, jen se rozšíří čas, ve kterém nezaměstnaný nemá povinnosti. Navíc trávení volného času dnes vyžaduje peníze, čímž se vytváří bludná kruh pro nezaměstnané. Ti čas mají, ale chybí jim dostatek peněz. Je jen malá část nezaměstnaných, kteří si dokáží udržet strukturu dne a vyplňovat čas smysluplně. Největší potíže adaptovat se na stav nezaměstnanosti mají osoby ambiciózní a s aspiracemi.

Ztráta zaměstnání vede k sociální izolaci, k izolaci od majoritní zaměstnané společnosti. V průběhu nezaměstnanosti dochází ke snížení frekvence sociálních styků. Nezaměstnaní vypadávají ze sociálních kontaktů svou nepřítomností. Což se např. projevuje kontakty s osobami z bývalého pracoviště, ty se jen zřídka udržují. Také se nezaměstnaní vyhýbají kontaktům se zaměstnanými i jinými nezaměstnanými, protože je to pro ně depresivní. Čím je jedinec déle nezaměstnaný, tím více omezuje sociální kontakty a tím více se dostává do oné sociální izolace, svou rodinu do ní strhává také.

Ztráta zaměstnání znamená ztrátu statusu zaměstnaného a získání statusu nezaměstnaného. V konzumní společnosti je určitým závazkem udržování úrovně spotřeby zboží a životního standardu. Neschopnost si tuto úroveň udržet (např. z důvodů nezaměstnanosti) pak vypadá jako neúspěch daného jedince, jako dání přednosti zahálky před úsilím potvrdit svou hodnotu a vyjádřit svou osobní identitu. Proto se nezaměstnaní snaží udržet svůj životní standard, který je ostatními viditelný, tzn. ponechat si auto, nebo ho prodat a pořídit si levnější, také se snaží za každou cenu udržet standard svých dětí, oblékat je v novém oblečení, aby udrželi sebevědomí svých dětí a sebe sama.

Důsledky nezaměstnanosti nepocítují jen jedinci, kteří ztratili práci, ale nýbrž i členové rodin. Poměrně výrazně se sníží příjem rodiny, změní se denní rodinné zvyklosti, rodina se může dostat do soc. izolace, změní se postavení nezaměstnaného v rodinném systému, ztratí status a autoritu v rodině, které získal díky jeho příjmům ze zaměstnání, dojde i na změnu v rozdělení domácí práce. Právě ztráta statusu v rodině je pro nezaměstnaného velmi bolestivé, obzvláště to platí v rodinách založených na představě muže jako hlavy a živitele rodiny. Pak v takové rodině dochází k situaci, kdy muž v domácnosti, která byla výsadou a územím ženy, se stává jakýmsi vetřelcem v tradičním sociálním prostoru své ženy.

Rodina by neměla být nezaměstnaností a jejími důsledky jen ohrožována, právě naopak by se měla stát útočištěm pro nezaměstnanou osobu a to ve smyslu sociální sítě příbuzenstva. Podpora nezaměstnaným ze strany rodiny má důležitý a pozitivní význam.

2.2. Zdravotní dopady

Již výzkumy prováděné v 30. letech 20. století naznačily souvislost mezi nezaměstnaností a zhoršením zdravotního stavu populace. Tehdy se pozornost věnovala věcem jako byla podvýživa, nevyvážená strava a nemoci s nimi spojené. Zjistilo se u dětí, že měly nižší než průměrnou váhu a také se u nich vyskytovala vyšší nemocnost. Nezaměstnanost v 30. letech znamenala pro rodiny pád do chudoby a strádání, kdy nedostatek jídla nebyl žádnou výjimkou. Dnešní sociální stát pokrývá životní minimum přeci jen lépe, takže dopady nezaměstnanosti pro fyzické zdraví nezaměstnaného i jeho rodiny jsou přeci jen nižší než kdysi. Navíc došlo k přesunu výskytu nemocí spojených s nedostatečnou stravou na nemoci spojené se stresem.

Právě stres je dnes nejčastěji považován za společný jmenovatel mezi nezaměstnaností a fyzickým zdravím. Stres útočí na imunitní a kardiovaskulární systém člověka, k tomu se pak může přidat pro zdraví nevhodné chování jako kouření, požívání alkoholu, léků a drog. A vznikne jakýsi můstek mezi nezaměstnaností a zdravím. (Ale neměli bychom zapomínat, že i když nezaměstnanost prostřednictvím

stresu ovlivňuje zdraví člověka, tak vykonávání řady zaměstnání vystavuje riziku ohrožení zdraví daleko více.) Na psychickou rovnováhu a zdraví nezaměstnaného člověka působí také to, že má z důvodu poklesu příjmů finanční obavy a obtíže, je vyloučen z institucí, které před ztrátou zaměstnání v jeho životě dominovaly, s tím souvisí rozbití životní rutiny, je odříznut od dřívější organizace života a jejích pravidel, ztráta časového a sociálního horizontu. Psychické zdraví může ovlivňovat dále zúžení sociálního prostředí nezaměstnaných, menší prostor pro rozhodování kvůli nedostatku finančních zdrojů, nedostatek příležitostí k rozvíjení nových dovedností, získání nových zkušeností a využívání těch starých, pocit úzkosti z budoucnosti. Stav nezaměstnanosti je spojen i s větší emocionální nestabilitou, jsou ohroženy hodnoty jedince, ztrácí svou cenu ve svých očích.

V kapitole 2.4. jsou uvedeny i některé studie, které dokazují vliv nezaměstnanosti na zdraví jedince.

2.3. Ekonomické dopady

Pro nezaměstnaného a jeho rodinu nutnost žít jen z podpory v nezaměstnanosti, či dokonce jen ze sociální podpory vymezené na základě stanoveného životního minima, znamená velké snížení životní úrovně. I když nízký životní standard není vázán pouze na nezaměstnanost, ne všichni chudí jsou nezaměstnaní a ne všichni nezaměstnaní žijí v bídě. Poměrně významnou část chudých tvoří např. špatně placení pracovníci s velkými rodinami, handicapované osoby, osamělé matky. Finanční potíže osob, kteří žijí z podpor v nezaměstnanosti, jsou časté. Hlavně dlouhodobá nezaměstnanost může člověka uvrhnout do světa chudoby a nouze. Čím déle člověk zůstává nezaměstnaný, tím je jeho finanční situace existenční situace jeho rodiny horší. V průměru dochází ve většině evropských zemí po ztrátě zaměstnání ke snížení příjmu na asi polovinu příjmu v předchozím zaměstnání.

Ačkoliv je podpora v nezaměstnanosti obvykle nízká, mají její příjemci ještě určitou výhodu. Protože mnoho nezaměstnaných již tuto podporu nedostává, buď pro její poskytování nesplňují podmínky, nebo již vyčerpali dobu, po kterou je podpora

přiznávána (u nás 6 měsíců). Pak pobírají jen podstatně nižší sociální podporu, která je stanovená na základě životního minima. Nezaměstnaní jsou nuceni omezovat svoji potřebu nejen v relaci ke standardu společnosti, ale i absolutně. Zajišťování výživy v nezaměstnanosti, zvláště v rodinách s dětmi, je obtížným problémem samo o sobě, natož ve spojení s ostatními problémy, které nezaměstnanost přináší. A finanční potíže jsou nakonec také faktorem, který nutí nezaměstnané brát i hůře placenou a méně kvalifikovanou práci. Největší zatížení na nezaměstnaného je v první fázi jeho života, tj. s malými dětmi.

2.4. Vznik sociálně patologických jevů¹³

Vysoké procento dlouhodobé nezaměstnanosti má nežádoucí vliv nejen na jednotlivce, ale i na celou společnost. Takto postiženou společnost provází zvýšený výskyt sociálně patologických jevů, to zjišťujeme spíše nepřímo např. zvýšenou konzumací alkoholu, nikotinu, drog, vyšší nemocností a rostoucí spotřebou léků, vyšším výskytem sebevražedných pokusů. Zpočátku může být nezaměstnanost prožívána jako určitá forma dovolené, období, v němž má člověk možnost se zamyslet nad svým dosavadním životem. Ovšem později, při opakovaném neúspěchu si najít práci, narůstá vědomí nemožnosti ovlivňovat osobní situaci, vzniká pesimistický postoj s pocity marnosti, beznaděje, nepotřebnosti. Průvodními jevy vysoké dlouhodobé nezaměstnanosti jsou zvýšená míra kriminality a násilí, rasových i meziskupinových konfliktů, krizí v rodině a v sociálních institucích. Nezaměstnanost provází i ztráta úcty k autoritám, vznik tzv. třídy deklasovaných, tj. lidí se zkušeností dlouhodobé nezaměstnanosti, bez kvalifikace a pracovních dovedností, kteří žijí mimo pracovní trh a jsou trvale závislí na systému podpor.

V následujícím textu uvádím studie, které se zabývaly vztahem mezi nezaměstnaností a sociálně patologickými jevy.

T. Leder, S. Volk, K. Georgi a B. Pflug vyšetřili vzorek 71 mužů- bezdomovců ve Frankfurtu nad Mohanem pomocí standardizovaného interview. Jejich průměrný věk

---

¹³ BUCHTOVÁ, B. a kolektiv. Nezaměstnanost jako psychologický, ekonomický a sociální problém. s.115-119

byl 35,4 roku. Byla u nich pozorována nízká sociodemografická úroveň, nízké vzdělání, vysoká nezaměstnanost a nízký příjem. Příjem byl získáván především z pravidelných sociálních dávek. Dotazovaní byli většinou svobodní, bezdětní, zřídka udávali stabilní partnerský vztah. Jednou z nejdůležitějších příčin jejich nezaměstnanosti byly psychosociální konflikty (v 59,2%). Konfliktní mezilidské vztahy přispěly nejvíce k jejich ztrátě domova, souvisely i s propuštěním a ztrátou zaměstnání. Téměř polovina z nich (42,3%) byla v minulosti léčena pro nadměrné pití alkoholu. Ukazuje se, že bezdomovci prožijí zkušenost se sociální izolací často už během dospívání a že je u nich vyšší frekvence psychiatrických potíží.

A. Hammarstrom konstatuje, že nezaměstnanost mladých lidí se stává ožehavým společenským i zdravotním problémem. Byla provedena prospektivní studie ve městech severního Švédska, kde se u mladistvých pohybuje nezaměstnanost mezi 6-8%. 1083 žáci oslovení v posledním roce povinné školní docházky byli sledováni (dotazníky, interview) a vyšetřováni (krevní tlak) po dobu následujících pěti let. Zjistil se častější výskyt psychických a fyzických potíží, konzumace tabáku a konopí u dlouhodobě nezaměstnaných mladých lidí oproti skupině postižené krátkodobou nezaměstnaností. U dlouhodobě nezaměstnaných hochů byly pozorovány vyšší hodnoty systolického krevního tlaku, pití alkoholu a nárůst zločinnosti oproti ostatním.

Další Hammarstromova práce je věnována možným změnám zdravotního stavu v důsledku nezaměstnanosti u mladistvých s ohledem na pohlaví. Byla nalezena silná závislost mezi nezaměstnaností a manifestací lehčích psychických poruch. Některé studie sledovaly i fyzické zdraví, ale bylo pozorováno zhoršení psychických potíží, zvláště pak u nezaměstnaných dívek. Vzrostla potřeba poskytovat jim zdravotnickou péči. Ukazuje se, že nezaměstnanost představuje významný faktor pro zvýšenou konzumaci alkoholu, zvláště u hochů. Je také spojena se zvýšením spotřeby tabáku, nelegálních drog a zhoršením úrovně pozitivních zdravotních návyků. Úmrtnost je významně vyšší u skupin nezaměstnaných hochů i dívek, sice jak následkem sebevražd, tak následkem úrazů. Sociálními následky nezaměstnanosti jsou odcizení, pokles finančních zdrojů (příjmů), kriminalita, budoucí vyloučení z trhu práce. Prokazatelně ochranný efekt na zdraví měly sociální opora, vysoká úroveň zaměstnanosti, vysoký stupeň sebeovládání.

B. Claussen hodnotí výsledky dvouleté follow-up studie, prováděné v průběhu dvou let na reprezentativním vzorku nezaměstnaných. Výzkum sestával z interview, klinického vyšetření, lékařského nálezu a doporučení. Do studie byly zařazeny 4 městské oblasti v severním Norsku. Věk nezaměstnaných se pohyboval mezi 16-63 lety, na úřadech práce byli registrováni 12 a více týdnů. Ve skupině nezaměstnaných se vyskytovala častěji různá onemocnění oproti běžné populaci. Nejčastěji poruchy pohybového aparátu a duševní onemocnění. Kuřáctví se vyskytovalo u nezaměstnaných téměř 2x častěji než ve srovnávací skupině, vysoká spotřeba alkoholu se převažovala u nezaměstnaných mužů. U nezaměstnaných byly naměřeny nižší hodnoty krevního tlaku než u srovnávací skupiny, ale naopak vyšší hladina cholesterolu, zvláště u žen. Stanovená lékařská diagnóza snižovala šanci na pozdější opětovné zaměstnanosti. Dlouhodobě nezaměstnané osoby představují rizikovou skupinu s vysokou nemocností a nezdravým životním stylem. Praktičtí lékaři by měli tyto poznatky brát v úvahu a zúročovat je v preventivní práci.

Ukazuje se, že sepětí zdravotních problémů, zneužívání drog a nezaměstnanosti je velmi úzké. Nezaměstnanost je tak spíše psychologickým a sociálním než problémem ekonomickým. Z ekonomického hlediska se dlouhodobá nezaměstnanost negativně projevuje zvýšenými nároky na státní rozpočet (dávky v nezaměstnanosti a další podpory), ztrátami na neodvedených daních, zvýšenými nároky na sociální a zdravotní služby. Společenský dopad nezaměstnanosti je takový, že oslabuje adaptační schopnosti člověka, adaptační schopnosti společnosti a ekonomického systému jako celku.

3. Texty k nezaměstnanosti

3.1. Marienthal¹⁴

V roce 1972 vyšla v anglickém překladu klasická sociologická práce „Marienthal. Sociografie nezaměstnaného společenství.“ Autory jsou Marie Jahodová, Paul Lazarsfeld a Hans Ziesel. Toto dílo patří stále ke komplexní analýze fenoménu nezaměstnanosti, proto má stále svůj význam. Opírá se o studii uskutečněnou v roce 1930 v období ekonomické krize v malém rakouském městečku Marienthal, kde byla továrna zaměstnávající většinu obyvatel, která se zavřela. Cílem výzkumu bylo získání obrazu sociální a psychologické situace komunity nezaměstnaných: Má dlouhodobá nezaměstnanost dopad na fyzickou kondici populace? Co se stane, když všichni příslušníci daného společenství přijdou o práci? Dochází postupně k následnému zvyšování násilí a kriminality? K jakým změnám dochází uvnitř života rodin a nejbližšího okolí nezaměstnaných? Změnily se vzájemné vztahy lidí? Zvýšila se, nebo snížila rozdílnost politických názorů? Došlo k všeobecné změně z hlediska zájmů obyvatelstva? Předmětem šetření bylo nezaměstnané společenství, nikoliv nezaměstnaný jedinec. A ukázalo se, že uzavřené rurální společenství bezprostředních mezilidských vztahů čelí zhoubným důsledkům nezaměstnanosti a chudoby pravděpodobně lépe a déle.¹⁵

Marienthal je malá průmyslová obec v rakouském okrese Steinfeld (statistické údaje pocházejí z ledna 1932). Z vesnice je to do nejbližšího nádraží asi půl hodiny pěšky, z nádraží trvá jízda vlakem do Vídně 35 minut. V roce 1830 přišel do obce Hermann Todesko, který zde založil závody na zpracování lnu. Počet obyvatel obce je 1486 lidí (712 mužů, 774 žen), 318 z nich nedosahuje věku čtrnácti let. Všechny domy v Marienthalu patří společnosti Marienthal-Trumauer AG, zde žijící rodiny mají se společností podepsány kolektivní smlouvy o pronájmu. Rodiny zde platí 4 šilinky měsíčně za domek s jedním pokojem a kuchyní, dříve, kdy zde nebyla nezaměstnanost,

---

¹⁴ BUCHTOVÁ, B. a kolektiv. Nezaměstnanost jako psychologický, ekonomický a sociální problém. s.175-201

¹⁵ SEKOT, A. Sociologie v kostce. s. 163-165

platily 5 šilinků. Za menší domky (jeden pokoj s předsíní) platí 3 šilinky (dříve 4) a za větší (pokoj, kuchyně a ložnice) platí 6 šilinků (dříve 7). Obec nemá vlastní kostel, lidé musí na bohoslužby docházet do nedaleké obce Grammat- Neusiedl.

Podpora v nezaměstnanosti je vyplácena každých 14 dnů, celý ekonomický cyklus obce se pohybuje v tomto čtrnáctidenním cyklu. V tento den jsou spláceny dluhy a nakupovány nejnütnější potraviny, např. jako je mouka, brambory a sádlo. Tento den také mívají v rodinách lepší jídlo než obvykle. Polovina dětí si ke konci čtrnáctidenního cyklu nosí do školy postupně stále chudší svačinu, stejné výkyvy lze pravděpodobně zaznamenat i při stravování v rodinách. Výška podpory nezaměstnaným je závislá na délce období, po kterou byl jednotlivec zaměstnán, na výši jeho předešlé mzdy a na velikosti jeho rodiny. Aby žadatel měl nárok na vyplácení podpory, musí prokázat, že měl za posledních 12 měsíců pracovní poměr po dobu nejméně dvaceti týdnů a že ztráta mzdy pro něj představuje vážné ohrožení jeho existence. Náklady na podporu nese společně zaměstnavatel, zaměstnanci a místní pracovní úřad. Podpora je vyplácena po dobu od dvaceti do třiceti týdnů. Pak nárok na podporu v nezaměstnanosti končí a od té chvíle může nezaměstnaný požádat pouze o mimořádnou sociální výpomoc, jejíž vyplácení končí po dvaadvaceti až dvaapadesáti týdnech.

V Marienthalu je celkem 478 rodin. Z toho je 358 rodin, v kterých ani jediný její člen není zaměstnán., přičemž nejméně jeden člen pobírá podporu v nezaměstnanosti nebo mimořádnou sociální výpomoc. Je zde 9 rodin, v nichž ani jediný člen není zaměstnán, přičemž žádný z členů nepobírá podporu v nezaměstnanosti. V 93 rodinách je alespoň jeden člen zaměstnán, z toho ve 22 případech jsou dotyční zaměstnání v Marienthalu, v 56 případech dojíždějí do práce do Vídně a v 15 případech do okolních vesnic. Jiný finanční příjem či důchod má 18 rodin. $\frac{3}{4}$ marienthalských rodin je tak plně závislé na podpoře v nezaměstnanosti. K oněm 22 zaměstnaným živitelům rodin, kteří pracují v Marienthalu patří starosta, 3 policisté, hospodský, kostelník, učitel, tesař, řezník, pošťák, porodní bába, příštipkář, 2 obchodníci, 2 prodavači, 6 dělníků dosud zaměstnaných v továrně na různé údržbářské práce. Průměrný příjem všech 358 rodin, které pobírají podporu v nezaměstnanosti, je 1,40 šilinků na den na spotřebitele (dítě do 14 let představuje 0,6 spotřebitele, od 14 do 21 let pak 0,8 spotřebitele, dospělá žena 0,8 spotřebitele a dospělý muž 1,0 spotřebitele). Některé rodiny nepobírají žádnou podporu a jsou bez práce. Nejnižší míra podpory v nezaměstnanosti v Marienthalu je

0,26 šilinků na spotřebitele na den. Pro názornost průměrné ceny některých potravin: 1 kg mouky podřadné kvality 0,65 šilinků, 1 kg melty 0,96 šilinků, 1 kg soli 0,70 šilinků, 1 kg fazolí 0,56 šilinků, 1 kg koňského masa 1,80 šilinků, 1 litr mléka 0,38 šilinků.

Výše vyplácené podpory a cena potravin samozřejmě určovali jídelníček rodiny. Z výzkumu o jídelníčku 41 rodin se zjistilo, že při počtu 287 dní ve 2% dní z tohoto celkového počtu jedli v rodinách pouze 2x denně, v 73% dní 3x denně, v 25% dní 4x denně. 15% rodin nemělo v týdnu ani jednu masitou stravu, 54% ji mělo v týdnu jednou, 19% dvakrát, 5% třikrát a 7% čtyřikrát. Rodiny, které měly masitou stravu jednou týdně (54%), ji měly všechny v neděli. V konzumaci masa byl posun od masa vepřového a hovězího k masu koňskému. 56 jídel z těch, které rodiny během týdne měly, bylo masitých. Z toho 34 jídel obsahovalo koňské maso, 18 maso králíčí, 2 jídla hovězí, 1 jídlo ze sekané a 1 s vepřovým masem. Konzumovalo se i maso psí a kočičí. Večeře se z 85% skládala buď ze zbytků od oběda nebo z chleba a kávy, která se pila pravidelně i ke snídani.

Podle údajů o prodeji potravin v družstevní prodejně došlo ke změně stravovacích návyků. Prodej mouky, která byla poměrně levná a používala se jako náhrada za jiné potraviny, vzrostl v letech 1928-1930 o 12%. Také poklesl zájem o dražší pšeničnou mouku ve prospěch levnější mouky žitné. V roce 1928 byl poměr prodeje másla a margarínu 1:1, v roce 1930 již 3,8:19,2. V roce 1928 poměr kávy a levnějšího kakaa 1:1, v roce 1930 již 6,3:14,1. Spotřeba čokolády se snížila o 57%. Ale zvedl se prodej levných čokoládových odřezků, hlavně v době vyplácení podpory.

Většina rodin musela pečlivě plánovat svůj rozpočet, aby dokázala vyjít s příjmem z podpory. Pro příklad mohu uvést rodinný rozpočet jedné rodiny- paní N.Z. má 3 děti ve věku 8,6 a 3 roky. Manžel pracoval v místní továrně, dokud nedošlo k zastavení provozu. Ona sama v ní pracovala jen roku 1927, takže nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti. Musí vyjít s rozpočtem 22 šilinků na týden. Mléko a chleba platí každých 14 dní, vše ostatní okamžitě pro lepší přehled o tom, kolik jí ještě peněz zbývá. Každých 14 dní utratí 24 šilinků za potraviny, 6 šilinků za uhlí a 6 šilinků za mléko. Zbytek šilinků dává stranou na opravu obuvi. A takovýchto rodin s podobně napnutým rozpočtem by se dalo uvést více. Svědčí to o jednom, sice že musejí vědět, kolik přesně

utrátí za jakým účelem tak, aby dokázali vyjít s penězi. Pak zbývá velmi málo finančních prostředků na mimořádné výdaje, kdy koupit dětem šatstvo je téměř nemožné. Rodiče i dětem zakazovali hrát si kopanou, protože ta představovala pro oděv a obuv zničení.

Dříve než v obci došlo k nezaměstnanosti, v dobách kdy obec prosperovala, každý vážený občan Marienthalu jezdil se svojí ženou do Vídně nejméně 1x týdně do divadla či za nákupy apod. Sám Marienthal byl proslaven v okolí svými plesy a trhy. Politický život byl také velmi bohatý. Lidé pořádali spoustu společenských akcí, hodně četli. Za centrum společenského života byla považována místní továrna, tudíž nejen jako místo pracovních povinností. To vše skončilo po zavření továrny. Upadá zájem o výpůjčku knih z místní knihovny, počet výpůjček klesl v období 1929-1931 o 49%, i když bylo půjčovně zrušeno. V roce si jeden čtenář půjčoval průměrně 3,23 knihy, tak roku 1930 to bylo 2,3 knihy a roku 1931 již jen 1,6 knihy. Došlo ke změně i v politické oblasti, kdy počet předplatitelů novin Arbeitzeitung (list rakouské sociálně demokratické strany) od roku 1927 do roku 1930 klesl o 60%. Nejedná se ale o pokles pouze z ekonomických důvodů, protože noviny nabízí zvláštní předplatné pro nezaměstnané za 4 groše za číslo (1 šilink= 100 grošů), ale spíše to svědčí o úpadku zájmu o politiku. List Kleine Blatt, který je stejného politického zaměření, ale zaměřuje se více na zábavu, ztratil jen 27% předplatitelů, i když má vyšší cenu (10 grošů za číslo). Většina organizací a spolků v Marienthalu byla politické povahy a napojena na příslušné politické strany. Všechny tyto spolky a organizace ztratily mezi lety 1927 a 1931 značnou část členstva, přestože snížily členské příspěvky pro nezaměstnané na minimální úroveň, takže opět nebyl rozhodujícím faktorem ekonomický důvod. Naopak se zvětšila členská základna těm spolkům, které svým členům nabízejí finanční výhody, např. cyklistický spolek přispívá svým členům na povinné pojištění. Z čehož vyplývá, že se vzrůstající chudobou přestává být členství v organizacích záležitostí přesvědčení a začíná být předmětem finančních zájmů.

S asi jednou stovkou rodin byly vedeny různé rozhovory, vedly se záznamy, zjišťovaly se o rodině informace z okolí, rodiny se pracovníci studie snažili navštívit v jejich domovech apod. Výsledkem bylo sestavení podrobného popisu všech rodin. Mohu zde uvést výňatek záznamu dvou typických rodin, které se v Marienthalu nacházely:

1.rodina čítá manžela, manželku, 5 dětí

Celkem 5,0 spotřebitele. Manželova podpora v nezaměstnanosti činí 49 šilinků, manželčina 22,40 šilinků na 14 dní. Celkový příjem na spotřebitele na den tak činí 1,02 šilinku. K dispozici mají zahradu. Byt se skládá z jednoho malého pokoje a velké kuchyně s obývacím pokojem. Vše je pečlivě uklizeno, děti jsou čisté a udržované, matka jim sama opravuje a zašívá ošacení. I přesto začíná být nutná potřeba nového oblečení. Rodina byla nucena prodat rozhlasový přijímač a přestala odebírat noviny, protože si to nemohla finančně dovolit. S domácností pomáhá manželce manžel i děti. Když měl manžel zaměstnání, byl vedoucím kapely. S menší intenzitou tak dělá dodnes, i když si nyní nemohou dovolit lidé za hudbu platit. Jezdával do Vídně na koncerty a o sobotních večerech chodíval do hospody. To vše vzalo za své. Nevěří, že by se situace v Marienthalu mohla zlepšit. Podle něj za ni může vláda, a proto je její povinností mu platit podporu. I když je členem socialistické strany, o politiku se moc nezajímá. Chodívá na procházky a v dělnickém klubu hraje karty. Manželka se s velkým nadšením účastnila kursu textilního návrhářství, svému muži spravuje oblečení. Jejich děti nosí do školy stejnou svačinu chléb se sádlem bez ohledu na to, zda je den před výplatou, či po výplatě podpory. Jediným masitým pokrmem v rodině je guláš z koňského masa(1x týdně).

2.rodina čítá manžela, manželku, 2 dětí

Celkem 3,0 spotřebitele. Manželova podpora činí 42 šilinků, tzn. 1,0 šilinku na spotřebitele na den. K dispozici mají také zahradu. Jejich domácnost se skládá z jednoho pokoje, malé ložnice a kuchyně, domácnost byla čistá a udržovaná. Oblečení členů rodiny bylo také v dobrém stavu. Manžel byl vždy náročný a sebevědomý, studoval a pracoval, dokázal se vždy uplatnit, takže s nezaměstnaností nepočítal. Během 1. roku nezaměstnanosti napsal 130 žádostí o práci, neúspěšně. Teď už na to nemá energii, polovinu dne tráví v posteli, aby ušetřili za snídani a topení, a ven vychází výjimečně. Podle jeho slov již lépe být nemůže, jen čeká, že bude jen a jen hůř. Řekl: „Snesu všechno, jen když toho budou ušetřeny děti.“ Rodina má stále kvalitní ošacení z dřívějších dob, o děti je pečlivě staráno. Rodina se snaží vést svou domácnost co nejlépe i přes ekonomický úpadek, má smysl pro pořádek. Ovšem tento smysl se těsně pojí se zoufalstvím a sklíčeností.

První rodina je typická svou rezignací a přežíváním ze dne na den bez nadějí do budoucna. Ovšem přes tu rezignaci se snaží udržovat domácnost, starat se o děti a mají pocit, že se jim vede relativně dobře. Druhá rodina udržuje také svou domácnost v pořádku, pečuje o své děti. Ale na druhou stranu je plná zoufalství a beznaděje, pocitu, že je nesmyslné se o něco snažit. A proto její členové nevyvíjejí žádné úsilí, aby se snažili svou situaci nějak změnit, zlepšit. A spíše konfrontují svou dnešní situaci s dřívějšími časy.

Autoři studie se setkali i s iracionálním utrácením a jednáním. Což mohlo být první známkou dezintegrace rodin, ovšem někdy šlo jen o projev nostalgie po lepších, starších časech. Lidé např. na zahrádkách místo brambor a zeleniny pěstovali květiny. Jedna rodina, jejíž nárok na podporu vypršel již před rokem a jejíž děti byly zanedbané, si od podomního prodejce koupila obrázek Benátek. Jiná rodina, žijící pouze z mimořádné sociální výpomoci, utratila značné peníze za smuteční šaty po úmrtí příbuzného. Nebo dvanáctiletý hoch, který s sebou ve škole před výplatou podpory neměl žádné jídlo, si den po výplatě podpory přinesl do školy sendvič se salámem, dvě koblíhy a kus čokolády.

Autoři vypočítali z písemných prací na téma „Co si přeji na Vánoce“ průměrnou cenu dárků, které si děti přáli pod vánoční stromek. A výsledkem bylo, že děti z Marienthalu si přály dárky v průměrné hodnotě 12 šilinků, děti z okolních vesnic za 36 šilinků. Po vánoční nadílce dostalo jen 11% dětí dárky hodnotnější (oproti 18% z okolních vesnic), než očekávalo. 20% dětí dostalo dárek přibližně stejně hodnotný (oproti 44% dětí z okolních vesnic) a 69% jich dostalo dárky méně hodnotné (oproti 38% z okolních vesnic).

Doprovodným jevem rezignace je i absence dlouhodobých plánů. Z 28 dotazovaných mužů a 29 žen jich mělo plány do budoucna jen 15. A to byly plány hlavně o odstěhování z vesnice, ovšem až na jedinou výjimku nikdo z nich neudělal pro uskutečnění svých plánů nic. I u dětí byla patrná obava z budoucnosti, protože i když děti měly jasno, co chtějí po škole dělat, tak v jejich odpovědích se často objevovalo, že se bojí, aby vůbec nějakou práci měly a že nebudou mít, co jíst. Pro starší děti uspořádali autoři studie soutěž o nejlepší písemnou práci na téma „Jak vidím svou budoucnost“. Cenou byly nové kalhoty, přesto se soutěže zúčastnilo pouze

15 prací, což ukazuje na malý zájem o dané téma. 5 prací pocházelo od učňů a rozdíl mezi jejich pracemi a pracemi dětí, které nepracovaly, byl značný. Protože učni rozvíjeli konkrétní plány do budoucna z hlediska řemesla, kterému se učili. Ale ostatní děti vyjadřovaly jen určité obecné naděje na lepší budoucnost, např. o socialismu, o světové revoluci, která osvobodí dosud utlačované atd. O své vlastní konkrétní budoucnosti nic.

Někdo by si snad mohl myslet, že i přes nouzi v nezaměstnanosti lidé svého volného času maximálně využili. Ovšem autoři marienthalské studie zjistili, že tomu tak nebylo. Protože dělníci po ztrátě práce a kontaktu s okolním světem ztratili materiální a morální pohnutky k využití volného času. Do činnosti se pouštěli, jen když byli pod určitým tlakem. Lidé postávali na ulici, o samotě i v malých skupinkách, opírali se o zdi a zábradlí a otočili se po každém automobilu, který kolem nich projel. Kouřili dýmky a vedli spolu nezávazný rozhovor. Prostě jen zapomněli, co je to spěch. Autoři pozorovali k poledni, kdy ruch mírně vzroste, 300m dlouhý úsek hlavní ulice v obci. A zjistili, že skoro 2/3 mužů se na své cestě po tomto úseku nejméně 2x zastavili, pouze každý desátý šel ke svému cíli přímo bez zastavení. Ale u žen to bylo odlišné. Pozorováním se zjistilo, že na svém úseku se zastavila 2x či vícekrát jen 1/6 žen a navíc ženy měly obecně daleko vyšší tempo chůze než muži. Ženy toho měly prostě na práci daleko více.

Čas v Marienthalu by se mohl dělit na čas pro muže a čas pro ženy. Pro muže ztratilo smysl dělení dne na hodiny. Ze 100 mužů jich nenosilo hodinky 88 a jenom 1/3 z nich nějaké hodinky vlastnila. Jedinými pevnými časovými body pro ně zůstalo ranní vstávání, oběd a ulehnutí k večernímu spánku. Mezitím čas ubíhal v nečinnosti. Pro určitou názornost uvedu časový přehled dne muže ve věku 33 let :

6-7 hod.	Vstávám.
7-8	Probudím děti, aby nezmeškaly školu.
8-9	Když odejdou, jdu do kůlny pro dříví a vodu.
9-10	Když se vrátím domů, žena se mě vždy ptá, co má uvařit. Abych se s ní o tom nemusel bavit, jdu se procházet do polí.
10-11	Mezitím se blíží poledne.
11-12	Nedělám nic.
12-13	Obědváme ve 13:00. V tu dobu totiž děti chodí ze školy.

13-14	Po obědě se podívám do novin.
14-15	Jdu ven.
15-16	Zajdu si do obchodu.
16-17	Koukám, jak v parku kácejí stromy. Je mi jich líto.
17-18	Jdu domů.
18-19	Večeře- nudle s krupicovou kaší.
19-20	Jdu spát.

Ze srovnání s denním časovým přehledem zaměstnaného muže vyplynulo, že u nezaměstnaného muže den trvá 13,5 hodiny a u zaměstnaného je to 17hodin. A také se dá konstatovat, že pár hodin svého volného času, které má zaměstnaný muž k dispozici, využívá účelněji a cíleněji než nezaměstnaný. Probuzení dětí totiž nemůže zabrat celou hodinu, obchod, kde dotyčný tráví čas, je 3 minuty chůze od domu a park je vzdálen od bydliště 300 metrů. Takže tu vyvstává otázka, co celou tu dobu nezaměstnaný dělal? Odpověď je taková, že nezaměstnaní jsou si při vyplňování časových přehledů schopni vzpomenout pouze na několik málo událostí z celého dne.

Muži trávili většinu dne nečinně. Následující tabulka ukazuje, jak svůj volný čas přes den trávila stovka mužů.

	Dopoledne	Odpoledne
Nečinnost. Vysedávání doma, procházky, postávání na ulici.	35	41
Čas strávený v dělnickém klubu. V zimě hraní karet nebo šachů.	14	16
Nečinnost a drobné domácí práce.	31	21
Větší domácí práce. Sběrání a štípaní dřeva, práce na zahradě, spravování obuvi atd.	12	15
Hlídaní dětí.	6	5
Drobná činnost, poslouchání rozhlasu, ruční práce.	2	2

Následující tabulka znázorňuje, čím , na rozdíl od mužů, tráví svůj čas přes den stovka žen:

	Dopoledne	Odpoledne
Domácí práce.	75	42
Praní.	10	8
Péče o děti.	6	12
Drobné domácí práce a nečinnost.	9	38

Časový přehled dne jedné ženy:

- 6-7 hod. Obléknu se, zatopím, připravím snídani.
- 7-8 Umyji děti, připravím je, obléknu a odvedu do školy.
- 8-9 Umyji nádobí, jdu nakoupit.
- 9-10 Uklidím v pokojích.
- 10-11 Začnu chystat oběd.
- 11-12 Dokončím oběd a potom obědváme.
- 12-13 Umyji nádobí a uklidím v kuchyni.
- 13-14 Vezmu děti do školky.
- 14-17 Zašívám a spravuji oblečení a ponožky.
- 17-18 Vyzvednu děti.
- 18-19 Večeříme.
- 19-20 Svléknu děti, umyji je a uložím.
- 20-22 Zašívám.
- 22-23 Jdu spát.

Můžeme říci, že ženy trávily dny prací. Vařily, staraly se o děti, o domácí rozpočet. Prakticky měly na starost celou domácnost. Což při nečinnosti muže znamenalo domácí neshody a hádky. Muži přestali dodržovat dochvilnost, protože přesnost v jejich světě přestala být důležitá. Přestože pro ženy v nezaměstnanosti byly domácí práce časově náročnější a obtížnější, dříve musely vynakládat větší fyzické úsilí.

Po práci v továrně dodělávaly domácí práce dlouho do noci. A i přesto se většina žen chtěla vrátit do práce, důvodem nebyly jen peníze, ale i touha se vrátit do společenského života, protože byly zavřeny mezi čtyřmi stěnami. A ženy na rozdíl od mužů neztratily pojem o čase.

Změnil se obecný rytmus života v obci. Svůj původní význam ztratily neděle a svátky. Důležitost avšak získaly dny, kdy byla jednou za 14 dní vyplácena podpora v nezaměstnanosti. Jen děti žily stále v týdenním cyklu a toto vnímání času přenášely na rodinu. Vzrostl význam ročních období. Konec zimy byl spojen v domácnosti s menší potřebou svítit a topit, bylo opět možné pěstovat na zahrádkách zeleninu apod. Život obce i jednotlivce se stal co do potřeb a činnosti chudší, začínal se řídit i stejně chudým časovým harmonogramem.

Zavření továrny v roce 1929 byl pro Marienthal skutečný šok. Lidé propadali panice, jak budou platit nájem z příjmu (z podpory), který dosahoval pouze ¼ dřívějšího platu. Než se ženy naučily vyžít z podpor, mnoho z nich se zadlužilo. Po roce se situace ještě zhoršila, došly zásoby, ošaceni se opotřebovalo, podpora se ještě snížila a mnoho lidí již žádnou podporu ani nedostalo. Přesto všechno byly nejzoufalejší a nejiracionálnější reakce na začátku nezaměstnanosti, tedy po bezprostředním zavření továrny. Např. v roce 1929 odehrál místní divadelní spolek 4 představení, lidé se báli, aby neumřeli hladu. Ale v roce 1930 si již na danou situaci zvykli a spolek odehrál 10 představení. Podobné to bylo i se zápasnickým klubem, který se po zavření továrny rozpadl. Ale příští rok se opět obnovil. To stejné i fotbalový klub. Životní úroveň se ustálila na vyšším stupni, než který lidé očekávali a kterého se báli. Ovšem finanční situace se zhoršovala, protože se podpora neustále snižovala v závislosti na délce nezaměstnanosti. Opotřebovával se i osobní majetek, což byl problém. Průměrná rodina totiž neměla potřebné prostředky ani na opravu a údržbu tohoto majetku, např. nábytku a nádobí, natož na koupi nového. Trpělo i dětské oblečení. Přesto děti byly obdarovávány z charitativních akcí. A navíc lze oděv dospělého přešít na oděv pro dítě, ale obráceně již ne.

Ukázalo se, že výše příjmu měla důležitý vliv na zdravotní stav, což vyplynulo ze záznamů lékařských prohlídek školních dětí, které pak byly porovnány s ekonomickou situací v jejich rodinách. Více tabulka:

Zdravotní stav dětí	Kolik otců v rodinách má zaměstnání
Dobrý	38%
Průměrný	9%
Špatný	0%

Autoři studie také zjistili, že lidé postupně ztráceli spojitost se svým řemeslem a povoláním. A místo něj se hlásí k povolání novému- nezaměstnaný. Tento jev ovšem není tak výrazný u mladých lidí, kteří se teprve vyučili, ani u starých, ale hlavně u střední generace mužů. Zjistilo se to tak, že v záhlaví časových rozpisů měli lidé vyplnit svůj věk, pohlaví a povolání. A povolání vyplnili následovně: 25% uvedlo své povolání, 23% uvedlo své povolání a s poznámkou nyní nezaměstnaný, 52% uvedlo pouze nezaměstnaný. Polovinu z těch, kteří uvedli své povolání bez nějaké poznámky, byli nedávno vyučení a zbytek byli lidé nad 50 let. A pouze 10% z této skupiny byli lidé mezi 21 a 50 lety. Právě tito lidé se s postupem času se svým povoláním přestávají identifikovat.

Nezaměstnanost tlumí politické vášně a osobní nevraživost, ale může vést až k láskyplnosti, hlavně k dětem. Na druhé straně v mnoha rodinách vedla nezaměstnanost k nervozitě a občasným hádkám. Takže zlepšení vztahů mezi manželem a manželkou v důsledku nezaměstnanosti bylo naprosto výjimečné. Ale vztahy rodičů a dětí nezaznamenaly žádné výrazné změny. Osobní vztahy rodičů a dětí jsou stabilnější než vztah k práci či sociálním institucím.

Průzkum v Marienthalu přinesl podrobné údaje o materiálních zdrojích, jež jsou dostupné obyvatelům Marienthalu, a o způsobu, jakými je využívají. Pak také že ekonomické tlaky zde pomalu vzrůstaly. Životní potřeby nezaměstnaných stále klesaly a okruh společenských událostí a institucí se zužoval. Osobní vztahy se zdály být nedotčeny. Postupným opotřebováváním osobního majetku a slábnutím ekonomických

zdrojů dochází souběžně k procesu psychologického úpadku. Na konci tohoto procesu je zkáza a zoufalství. Často lidé v minulosti dobře zaopatření neměli sílu jejich nové situaci (nezaměstnanosti) čelit, měli naprostý nedostatek přizpůsobivosti. Jejich život se zhroutil, jelikož nebyli schopni pochopit a zvládnout obrovský rozdíl mezi minulostí (zaměstnaností a slušné mzdy) a přítomností (nezaměstnaností a jen částí jejich původní mzdy). Takoví lidé- neschopni se smířit s danou situací- mnohem dříve než zbytek obce se dostávali do psychologického stavu, jenž ve velkých a anonymních městech často končí sebevraždou či jinou podobnou katastrofou. Naproti tomu lidé, jejichž situace byla už v minulosti špatná, nadále patřili k tzv. rodinám zlomeným, a nebo k rezignovaným, jsouce povzbuzeni určitou útěchou, že i ostatním se daří špatně. A do rodin, kde byla chudoba normální vždy a náležely k tzv. zlomeným rodinám, se dostala jistá úleva, protože při srovnání s ostatními to pro ně nedopadá již tak špatně a nevýhodně. A ti, kteří žili vždy obyčejným pracovním životem, se vyskytují ve všech zmíněných kategoriích. Pak záleží na individuálních faktorech (věk, příjem, povahové rysy), do které kategorie se dostanou a spadají.

3.2. K sociologii nezaměstnanosti¹⁶

Autorem této studie je Bruno Zwicker, studie probíhala v 30. letech 20. století v Brně a v obcích k němu přilehlých. Formou výzkumu se stal dotazník, který obsahoval 14 bodů: úroveň hmotného života (výživa, bydlení, šacení), příjmové zdroje a vydání, zadlužení, zdravotní stav, péče o dítě, celkový stav rodinného života, nejhorší následky nezaměstnanosti (ze subjektivního pohledu), účinky ztráty pracovního zařazení v dosavadním povolání, nynější způsob denního „zaměstnání“, účast na společenském životě (náboženském, politickém), poměr k péči o nezaměstnané, názor na tehdejší tíseň, subjektivně viděné vyhlídky do budoucna. Z celkového počtu 198 nezaměstnaných dotazovaných bylo 170 mužů a 28 žen. 150 již bylo ženatých, resp. vdaných a 48 svobodných. Asi ze 2/3 to byli dělníci nekvalifikovaní, pomocní a polokvalifikovaní, zbytek byli dělníci kvalifikovaní a příslušníci jiného povolání. Proto se souhrně jejich životní úroveň pohybovala na nízkém stupni. Podle přiznaných příjmových zdrojů celé 3/4 nedosahovaly na nutné existenční minimum. Což je

---

¹⁶ BUCHTOVÁ, B. a kolektiv. Nezaměstnanost jako psychologický, ekonomický a sociální problém. s.216-228

při průměrném počtu 3 dětí na rodinu varující, v pětina případů dokonce více než 3 děti. Nebýt obědů zdarma, které poskytoval brněnský Červený kříž, nebyly by v mnohých rodinách uspokojeny základní fyziologické potřeby organismu. Díky tomu tvořily tyto obědy základ celého denního jídla. Ostatní výživu doplňovaly brambory, lůj, chléb a laciné umělé tuky, levné zeleniny (na polévky), maso a moučníky byly pouze sváteční záležitostí. Všichni nezaměstnaní se stěžovali na nedostatečnou výživu, 2/3 dokonce na podvýživu, hlavně u svých dětí. U dětí doplňovala domácí výživu ještě strava zdarma ve školách pro děti nezaměstnaných rodičů. Nedostatkem výživy byla hlavně její jednostrannost jejího složení.

Nejtíživějším problémem pro nezaměstnané bylo bydlení. Dělníci kategorie nekvalifikovaní či polokvalifikovaní již i za dobré finanční situace bydleli v prostorách velmi stísněných. Jejich situace se ale vinnou nezaměstnaností a vyšší nájmou, která se vymykala jejich možnostem, ještě zhoršila. Pokud nepatřili mezi ty šťastnější a nedostali nové přístřeší v městských nouzových barácích (kde bylo dlužení nájemného zcela normální), pak se často přestěhovali do sklepních a vlhkých bytů, které byly vůči zdraví škodlivé. I pak ale lidé „bojovali“ o své přístřeší a snažili se nájem zaplatit např. prodejem stravovacích poukázek. Jinak by se dostali na ulici. Otop si získávali nezaměstnaní hlavně svépomocí (dříví sbírali v lese). Ošacení bylo zcela závislé z dob, kdy byla lepší hospodářská situace. Na nové šatstvo neměli nezaměstnaní peníze, často přišla pomoc z příbuzenského okruhu, kdy se darovalo ošacení již odložené. Jinak z okruhu rodinného se dotazovaným nedostávalo velké podpory, to si můžeme vysvětlit tím, že příbuzenstvo nebylo hospodářsky silnější. Příliš velké úspory si do nezaměstnanosti nekvalifikovaní dělníci nepřinesli, své úspory již měli ani ne po 6 měsících nezaměstnanosti vyčerpané. Více než ¾ nezaměstnaných měly dluhy v různé výši. Největší dluhy byly za potraviny a nájemné. Lidé pak na zaplacení dluhů prodávali např. lepší kus nábytku, rodinný šperk, sváteční šat.

Nezaměstnaní si stěžovali na špatný zdravotní stav: podvýživa, chronické záněty dýchacích cest, záchvaty, závratí (častěji u žen), poruchy zažívání (důsledek jednostranné stravy), chudokrevnost u dětí, různé neuropatické stavy. Rodiče prožívali velmi bolestně vědomí, jak je ohrožen bídou vývoj organismu jejich dětí. V kontrastu s tím je vědomí jejich bezmocnosti k nápravě.

Šetření tedy ukázalo vliv nezaměstnanosti na hmotnou část života. Je již jasné, že nezaměstnanost jsou zasaženy složky životní úrovně a to tak, že jsou již omezovány základní potřeby lidského organismu (výživa, bydlení, ošacení, ochrana zdraví). Nezaměstnaní se museli omezovat ve všem, hlavně v jídle. Nová společenská situace přetváří duševní a společenský život nezaměstnaného člověka a trvá-li déle, může navozovat kvalitativní proměny v jednání, chování. Hmotná nouze přináší do rodiny pocit nejistoty a existenční obavy. Někdy ale rodina utuží své vnitřní svazky. Nakonec ovšem neukojení potřeb oslabuje rodinné příslušníky a rozrušuje to spojení. Nezaměstnaní také v dotazníku často zdůrazňovali, že se ve prospěch svých dětí omezují. I přesto si stěžovali, že se dětem nedostává, co by potřebovaly. Dítě zůstává v rodinách posilujícím prvkem a dávající útěchu ve zlém životním období. Rodinný život doznával změn, když matka odcházela za výdělkem mimo domov v těch rodinách, kde tomu nebylo zvykem. Muž pak přebírá některé funkce domácnosti. Ti nezaměstnaní, kteří byli zvyklí na vyšší životní úroveň, nechávají své ženy jít za prací jen z naléhavého nezbytí.

Ztráta zaměstnání znamená pro nezaměstnaného nejen přerušování činnosti v dosavadním profesionálním okruhu, nýbrž i navození sociální izolace. Nezaměstnaní, kteří byli předmětem výzkumu, nenalezali žádné náhradní funkce, která by rovnocenně nastoupila na místo funkce pracovní. Protože v jejich životě není žádný sociálně fixovaný bod, kolem něhož by se trvaleji seskupovaly jednotlivé fáze jejich denního života. Činnosti, které vykonávají, jsou např. pomocné práce v rodině, různé pochůzky, hledání práce, postávání a schůzky se známými, četba novin a knih, opatřování otopu, trocha sportu, návštěva vzdělávacích kursů. Tyto činnosti ale postrádají profesionální sociální vztahy. Hmotná nouze a nezaměstnanost pak působí na psychiku člověka. Může se to projevit určitou duševní nestálostí a neklidem, nezaměstnaní si často stěžovali na únavu již po menších činnostech, což může být zapříčiněno ochablostí psychickou. Dalším projevem je předrážděnost stupňující se v chronickou nervozitu. Jestliže nezaměstnanost trvá delší dobu, může chronická předrážděnost vyústit v apatii, otupělost a dojít až k zoufalství.

Při dlouhodobé nezaměstnanosti se ukazuje problém pracovní vůle. Nezaměstnaní kvalifikovaní dělníci z výzkumu projevovali strach z úbytku odborné kvalifikace. Motivace k práci byla u ostatních spíše ekonomická (příjem peněz) a

zvyková (je zvyklý na práci). Nevylučuje se touha po uspokojení pracovním. Ve výrobních oborech se práce téměř sehnat nedala, což mělo deprimující účinky na dělníky. Trvala-li nezaměstnanost dlouhodobě, byly patrné příznaky snížení pracovní vůle. Čím trvá nezaměstnanost déle, tím větší jsou příznaky. K udržení pracovní vůle ani nepřidá fakt, že nezaměstnaný musí přijmout práci, jakmile se naskytne, za nepříznivějších podmínek, než na které byl zvyklý.

Nezaměstnaní se cítili trapně za to, že nemají práci. Cítili, jakoby byli ze společnosti vyřazení a jejich sociální status klesl. Ztratili svou profesionální funkci, snížila se jim životní úroveň a začali být na společnosti závislí. A to vše pocíťovali jako sociální příkoří. Asi 40% nezaměstnaných uvádí, že společnost se o ně sice snaží starat, že má společnost dobrou vůli a že je to úkol obtížný. Ale uvádí i nedostatky a mají výhrady. Zbytek, tedy 60% dotázaných, uvádí, má k tomu spíše negativní postoj. Výše podpory je podle nich absolutně nedostatečná a společnost ji poskytuje z donucení jen proto, aby udržela a ochránila dnešní řád. Ovšem obě skupiny uvádějí, že „prací vyplněn jest život“ a „s prací přijde i to ostatní“.

4. Romská menšina

4.1. Sociální vyloučení Romů¹⁷

Po roce 1989 až do roku 1997 se vládní politika orientovaná na romskou komunitu omezila na politiku národnostní. Romskou komunitu postihují a její život ovlivňují problémy sociální povahy. Riziku sociálního vyloučení je romská komunita vystavena vysokou měrou. Postavení romské komunity bylo otřeseno třemi událostmi: vyvraždění většiny usedlé (již integrované) populace v koncentračních táborech za 2. světové války, za socialismu experiment s násilným přesídlením velké části romské komunity z rurálního prostředí slovenských osad do průmyslových městských sídelních zón a poté tržní transformace, v důsledku které ztratili v masovém měřítku práci. Stát měl po roce 1989 obecnou snahu vytvořit demokratický systém založený na rovnoprávnosti všech občanů, jenže byla podceněna ta skutečnost, že velká část Romů nevlastní v důsledku svého postavení v minulosti předpoklady přizpůsobit se transformovaným ekonomickým a společenským podmínkám.

Velkým tématem je v poslední době sociální vyloučení, které vystihuje reálnou situaci osob či skupin, které jsou situací znevýhodněné. Důvodem takového znevýhodnění se často uvádí věk, pohlaví, zdravotní stav a etnická příslušnost. Obecně můžeme sociální vyloučení definovat jako nerovnost v participaci na životě společnosti, která je výsledkem nedostatku příležitostí k této participaci. Pak tato nerovnost vytváří neschopnost spolupodílet se na životě společnosti, izolaci a odtržení od společnosti, což znamená ztrátu sociálního místa ve společnosti. Mnohé výzkumy a sociální praxe potvrdily, že etnická příslušnost představuje jeden ze základních faktorů, které způsobují ohrožení sociálním vyloučením.

Vyloučení v jedné oblasti života často vede k vylučování v dalších oblastech, což vytváří začarovaný kruh, který se velmi těžce opouští. Pak je obtížné určit začátek tohoto kruhu, lokalizovat zdroj a snažit se to vyřešit. Vyloučení romské komunity pak

---

¹⁷ NAVRÁTIL.P. a kol. Romové v české společnosti. s.57-67

představuje velký balík problémů sociální povahy, ty jsou mezi sebou propojeny tak, že snaha řešit jen jeden problém neřeší problém komplexně a také pak nemůže mít takový účinek a efekt. A může se zdát, že právě tato obtížnost řešení problému vyloučení vede v majoritní společnosti k vytváření negativního stereotypního obrazu romské komunity. Důsledky sociálního vylučování jsou veřejností spojovány s vůlí romské komunity, což je chyba a záměna příčiny s následkem.

Chudoba příslušníků romských rodin je způsobená jejich znevýhodněnou situací na trhu práce. Příjmy dlouhodobě nezaměstnaných plynou pouze z dávek sociální péče, těmi se dorovnávají do životního minima dané rodiny. Jenže životní minimum není konstruováno tak, aby dokázalo překlenout dlouhodobou nepříznivou situaci. Životní standard z příjmů plynoucích se sociálních dávek se rozhodně nemůže rovnat životnímu standardu platnému ve společnosti. Rozhodně omezuje nákup věcí dlouhodobé spotřeby, nedovoluje úhradu výdajů při nečekaných životních událostech a brání alternativním životním strategiím (spoření, pojištění). Jedním z předsudků majoritní společnosti je názor, že rodiny z romských komunit jsou vícedětné kvůli možnosti získat přídavky na dítě, díky jejichž konstrukci se mohou příjmy rodiny dostat nad hranici životního minima. Pravda je ovšem taková, že v romské komunitě je kulturně typická vysoká míra porodnosti a navíc tyto přídavky na dítě zásadním způsobem nezvýší příjem rodiny. Určitým fenoménem chudých rodin z romské komunity je tzv. lichva. Jedná se o finanční půjčku v rámci komunity na vysoký úrok, klidně i 100%. Tak vysoká půjčka pak člověka uzavírá v bludném kruhu dalších půjček a další lichvy. Pro sociálně vyloučené příslušníky romské komunity je charakteristická chudoba a dlouhodobá materiální deprivace. Chudoba vede k dalšímu vylučování-znevýhodněný přístup ke vzdělávání, vznik sociálně patologického chování a zhoršení zdravotního stavu.

4.2. Romové na trhu práce¹⁸

Asi za **nejdůležitější faktor, který vede k sociálnímu vyloučení, se považuje omezený přístup na trh práce**. Právě celá komunita romských obyvatel má ztíženou situaci a přístup na trh práce. Hlavní příčinou vysoké nezaměstnanosti romské populace je nízká vzdělanostní úroveň a kvalifikace. Nejvíce jsou také postiženi dlouhodobou nezaměstnaností. Pro Romy jsou jedna z mála možností jak získat pracovní příležitost sezónní a příležitostné formy zaměstnání. Romové patří ke skupině, která tohoto způsobu pracovního uplatnění využívá pravidelně a má o něj zvýšený zájem. Což může být také důvodem toho, proč Romové z evidence úřadu práce odcházejí, avšak po čase se opět vrátí a vykazují tak vysoký podíl na opakované nezaměstnanosti. Výhoda této formy zaměstnání je, že pro svou neatraktivitu pro průměrnou populaci zajišťuje uplatnění pro jinak nezaměstnatelné skupiny. Na druhou stranu její nevýhoda tkví v tom, že tato forma zaměstnání nezakládá pravidelný příjem, který by dodal více životní jistoty a z dlouhodobé perspektivy se jeví jako nestandardní řešení problému těchto lidí.

Rozšířeným způsobem získání práce mezi příslušníky romské komunity je zapojení se do šedé ekonomiky. Např. v sezóně cestařských prací můžeme vidět dělnické party, které kopou výkopy, pokládají potrubí apod. Takovéto zaměstnávání na „černo“ je pro zaměstnavatele výhodné z hlediska ekonomického a z možnosti nedodržovat zákoník práce a mít možnost se zaměstnancem manipulovat. Pro zaměstnance je to ovšem nevýhodné, protože pak vypadávají ze systému sociální ochrany a mohou se dostat i za hranu zákona, pokud zároveň pobírají dávky v nezaměstnanosti nebo sociální dávky. Romům jsou také nabízeny veřejně prospěšné práce, ty ale z dlouhodobého hlediska situaci neřeší, protože pracovní uplatnění nabízejí jen dočasně. Můžeme říci, že většina pracovních příležitostí nabízených nezaměstnaným Romům přes úřad práce je vzhledem k jejich nízké vzdělanostní a kvalifikační úrovni na omezenou dobu, nezaručují pravidelný příjem a nezaručují tak potřebnou jistotu ani perspektivu. Proto ani patřičně nemotivují.

---

¹⁸ NAVRÁTIL.P. a kol. Romové v české společnosti. s.61-64

Registrace na úřadu práce a jeho pravidelná návštěva je pro většinu romských uchazečů jen rituálem bez nějakého obsahu. Protože z opakované zkušenosti ví, že s největší pravděpodobností nabídku pracovního místa nedostane a když už ano, tak bude místo v momentě jeho návštěvy zaměstnavatele „již obsazeno“. Což snižuje důvěru uchazeče v úřad práce a prohlubuje jeho demotivaci se snažit, např. si zvýšit kvalifikaci. Svou roli sehrává i fakt, že romský uchazeč často neví, jak má se zaměstnavatelem jednat, žádat o místo, aby udělal dojem. A často jeho otázky se týkají výší platu a možnosti obejít pracovní dobu, což u zaměstnavatele jistě nadšení nevyvolává a vede to k jeho odrazení. Romská populace je uzavřena v bludném kruhu, většina je nevzdělaná a nekvalifikovaná, proto také při dnešním nastavení trhu práce jen velmi těžko zaměstnatelná. Existují zde samozřejmě i předsudky zaměstnavatelů vůči uchazečům jiné barvi pleti. Výsledkem toho všeho je dlouhodobá nezaměstnanost, která prakticky znamená nezaměstnatelnost. Lidé ztrácejí návyk pracovat a hodnoty s tím spojené, sociální dovednosti, to má negativní dopad na mladou generaci Romů, která nastupuje na trh práce, která nikdy nepracovala a ani neviděla své rodiče pracovat a pro kterou není práce hodnotou.

4.3. Vzdelanost, resp. nevzdelanost¹⁹

Tato kapitola velmi úzce souvisí s kapitolou předcházející. Protože čím vyšší úroveň vzdělání v dnešní době člověk má, tím lepší šance na uplatnění na trhu práce. U Romů má jejich vzdělání drtivý dopad, jelikož 4/5 z nich mají pouze úroveň vzdělání základní (včetně nedokončeného). Je to způsobeno několika fakty, sice že romské děti jsou často školně nedostatečně připraveni a že jejich znalost českého jazyka je při vstupu do prvních tříd nedostatečná, což vede k jejich unáhlenému přecházení do zvláštních či speciálních škol. Dalším důvodem je i to, že romští rodiče své děti do mateřské školky neposílají, protože je to výrazné zatížení rozpočtu. A sami své děti na vstup do základní školy neumějí připravit a děti tak přicházejí se značným handicapem, sociálním i jazykovým. Částečnou pravdou je také to, že vzdělání nepatří mezi hodnoty romské komunity. Může to být způsobeno faktem, že vzdělaných lidí v této komunitě je minimální počet.

---

¹⁹ NAVRÁTIL.P. a kol. Romové v české společnosti. s.64-66

Závěr

Práce zaujímá v životě člověka důležitou roli. Přináší mu materiální prospěch a dává mu pocit seberealizace a užitečnosti, vytváří strukturu sociálních kontaktů. Neočekávaná ztráta práce je velkým zásahem do života člověka. V důsledku ztráty práce vzniká ekonomická nejistota, osobní i rodinná. Při nezaměstnanosti se zcela mění časová struktura dne nezaměstnaným, čas ubíhá pomaleji než v zaměstnání a každá činnost jim trvá mnohem déle než dříve při zaměstnání. I když mají nezaměstnaní více času na volnočasové aktivity, tak většinou nemají dostatek finančních prostředků na strávení ho podle svých představ. U nezaměstnaných je ohrožen jejich lidský kapitál, protože nemohou udržovat a získávat pracovní dovednosti a kvalifikaci. Omezují se jejich sociální kontakty, jelikož z nich svou nepřítomností vypadávají a dostávají se až do sociální izolace, s kterou souvisí i ztráta sociálního statusu a vznik sociální deprivace. Ve společnosti postižené vysokým procentem dlouhodobé nezaměstnanosti se vyskytuje vyšší riziko vzniku sociálně patologických jevů (např. zvýšená konzumace alkoholu, tabáku, drog, vyšší nemocnost a výskyt sebevražedných pokusů, apod.). Průvodními jevy vysoké dlouhodobé nezaměstnanosti jsou zvýšená míra kriminality a násilí, rasové a meziskupinové konflikty, krize v rodině, atd. Při opakovaném neúspěchu lidí na trhu práce vzniká pesimistický postoj s pocity marnosti a beznaděje ovlivňovat svůj osud. Člověk zjistí, jak je pro něj práce důležitá až v momentě, kdy ji ztratí.

Na trhu práce existují lidé a skupiny, kteří jsou opakovanou a dlouhodobou nezaměstnaností ohroženi více. Jedná se o mladé lidi a absolventy škol, starší lidi, matky s dětmi, zdravotně postižené, o lidi s nízkou úrovní vzdělání a o romské etnikum. Právě Romové jsou nejvíce ohroženou skupinou vzniku nezaměstnanosti a sociálního vyloučení. Příčinnou může být jejich nízká úroveň vzdělání (většina Romů má základní vzdělání) a nízká kvalifikace, pak také rasové předsudky některých zaměstnavatelů a nedostatečné sociální dovednosti příslušníků romského etnika. A to vše znamená jejich velmi obtížné uplatnění na trhu práce, ne-li přímo nezaměstnatelnost. Velkým problémem je i ta skutečnost, kdy mladá generace Romů, která nastupuje a nastoupí na trh práce, nikdy nepracovala a neviděla své rodiče pracovat, takže práce pro ně není

hodnotou a normální je pro ně spíše nepracovat. A naučit tyto lidi určitým pracovním návykům a změně hodnot bude velmi složité.

Resumé

Tato bakalářská práce se skládá ze čtyř základních částí, čtyř kapitol.

První kapitola se zabývá rizikovými skupinami ohrožených nezaměstnaností, mezi ně patří mladší a starší lidé, matky s dětmi, zdravotně postižení, lidé s nízkou úrovní vzdělání a romské etnikum. Dále se zabývá rozdělením nezaměstnanosti a to na nezaměstnanost frikční, strukturální, cyklickou, sezónní, skrytou a dlouhodobou. Také poukazuje na některé příčiny nezaměstnanosti, kterými mohou být např. minimální mzda, nízká kvalifikace a nedostatečná mobilita pracovní síly.

Druhá kapitola se věnuje dopadům nezaměstnanosti. Mezi sociální dopady patří sociální deprivace, sociální izolace a ztráta sociálního statusu. Nezaměstnanému se může změnit postavení v rodinném systému, může dojít až ke ztrátě autority. Dále jsou uvedeny zdravotní a ekonomické dopady, při nezaměstnanosti vznikají i sociálně patologické jevy.

Třetí kapitola se opírá o studie, které vznikly v 1.polovině 20.století. Jedná se o sociologickou práci s názvem Marienthal. Sociografie nezaměstnaného společenství a studii Bruno Zwickera, která probíhala v Brně a jejím blízkém okolí.

Poslední čtvrtá kapitola se zabývá romským etnikem, jejím postavením na trhu práce, jejich úrovní vzdělání a sociálním vyloučením.

Anotace

HLADKÝ, Petr. *Dlouhodobá nezaměstnanost- sociálně lidské vztahy*.
Bakalářská práce. Brno: IMS, 2007.43 s.

Bakalářská práce s názvem „Dlouhodobá nezaměstnanost- sociálně lidské vztahy“ se zabývá dlouhodobou nezaměstnaností, snaží se poukázat na rizikové skupiny ohrožené nezaměstnaností, zabývat se dopady nezaměstnanosti a studii uvezenými v bakalářské práci přiblížit denní život nezaměstnaného.

Klíčová slova: nezaměstnanost, rizikové skupiny, úroveň vzdělání, sociální izolace, sociálně patologické jevy, finanční nejistota

The bachelor work „Long-term unemployment- social human relationships“ concerns with the long-term unemployment, it tries hard referring to risk groups of unemployment, to concerns with drops of unemployment and with studies mentioned in bachelor work to bring near daily life of unemployed.

Key words: unemployment, risk groups, level of education, social isolation, social-pathological effects, financial uncertainty

Seznam použité literatury

1. NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 224 s. ISBN 80-7178-741-8
2. BUCHTOVÁ, B. a kol. *Nezaměstnanost jako psychologický, ekonomický a sociální problém*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002, 240 s. ISBN 80-247-9006-8
3. MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 1. vyd. Praha: Slon, 1994
4. BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 144 s. ISBN 80-86429-16-4
5. SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. 3. vyd. Brno: Paido, 2006, 260 s. ISBN 80-7315-126-X
6. JAKOUBEK, M., HIRT, T. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, 384 s. ISBN 80-86473-83-X
7. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, 132 s. ISBN 80-244-0497-4
8. SEKOT, A. *Sociologické texty*. Brno: IMS, 2004, 80 s.

Internetové stránky:

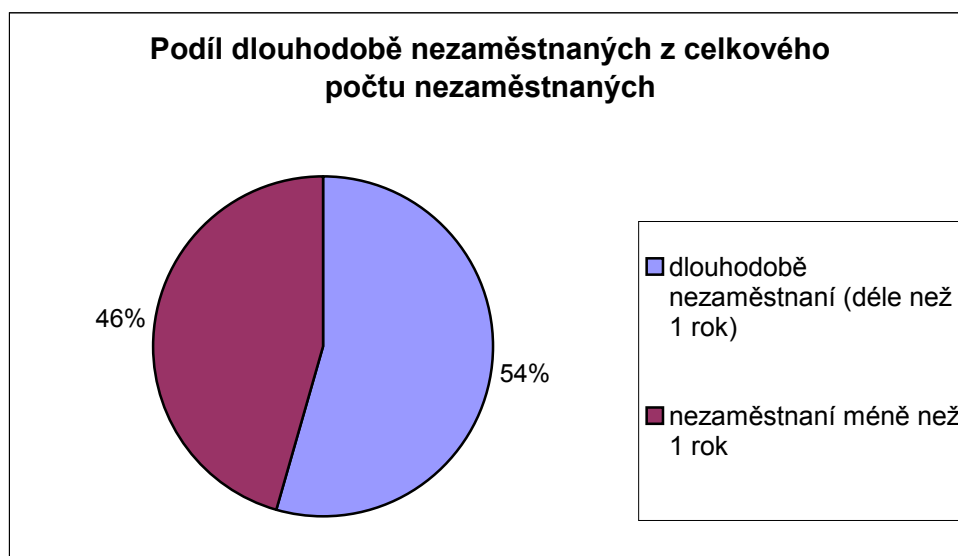
9. Pracovní mobilita. jobdnes2.idnes.cz.
10. Kdo snižuje nezaměstnanost? www.penize.cz
11. www.cszo.cz

Seznam příloh

1. Podíl dlouhodobě nezaměstnaných z celkového počtu nezaměstnaných ve 4. čtvrtletí 2006
2. Nezaměstnaní lidé se základním vzděláním- dlouhodobě nezaměstnaní ve 4. čtvrtletí 2006
3. Nezaměstnaní se středním vzděláním bez maturity- dlouhodobě nezaměstnaní ve 4. čtvrtletí 2006

Příloha č. 1:

Podíl dlouhodobě nezaměstnaných z celkového počtu nezaměstnaných ve 4. čtvrtletí 2006²⁰

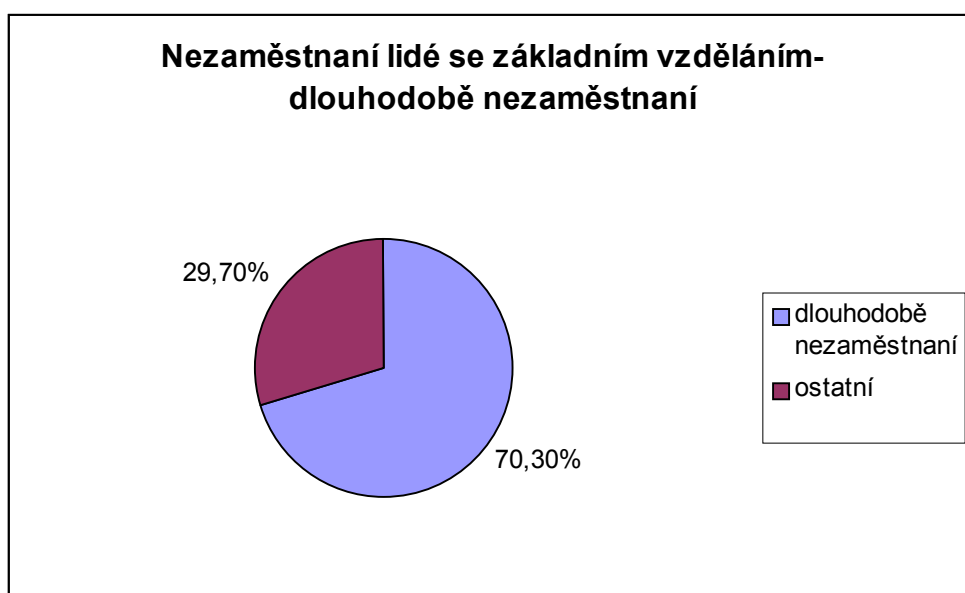
---

²⁰ www.cszo.cz

Příloha č. 2:

Nezaměstnaní lidé se základním vzděláním- dlouhodobě nezaměstnaní²¹

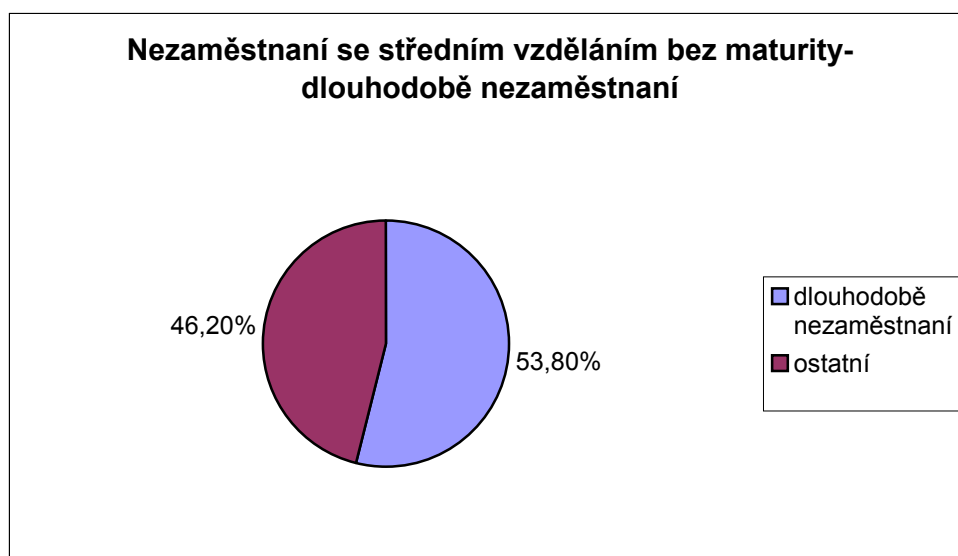

---

²¹ www.cszo.cz

Příloha č. 3:

Nezaměstnaní se středním vzděláním bez maturity- dlouhodobě nezaměstnaní²²

---

²² www.cszo.cz